

Nr 29.

Ankom till riksdagens kansli den 27 mars 1941 kl. 5 e. m.

Utlåtande i anledning av väckta motioner om ändrade tillsättnings- och avlöningsbestämmelser för kyrkomusiker m. m.

Första lagutskottet har till behandling förehaft två inom riksdagen väckta motioner, nr 111 i första kammaren av herr *Wagnsson m. fl.* och nr 204 i andra kammaren av herr *Kyling m. fl.* I motionerna, vilka äro likalydande, hemställes att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om den ytterligare utredning av den s. k. klockarfrågan, som kan anses erforderlig, samt därefter framlägga förslag till *dels* nya bestämmelser rörande tjänstetillsättning m. m. för kyrkomusiker, *dels* en för hela riket gällande instruktion för dessa tjänster, och *dels* lönebestämmelser för ifrågavarande befattningshavargrupp.

Beträffande de skäl motionärerna anfört till stöd för sin hemställan får utskottet hänvisa till motionerna.

Kyrkomusikerkåren består av tre grupper av befattningshavare, nämligen klockare, organister och kantorer (kyrkosångare).

I 1686 års kyrkolag upptogs bland annat följande bestämmelser angående klockares åligganden samt angående fordringarna på tjänsteinnehavaren:

24 kap. 31 §. Klockaren skall ——— Han skall vara ärlig, trogen och flitig, boklärd och kunna sjunga och skriva, så att han däruti kan undervisa församlingens ungdom.

24 kap. 32 §. Han skall ock vara kyrkan trogen och kyrkoherden och församlingen lydig, sörja för ringningen och klämtningen, på behöriga tider ställa timklockorna samt taga allt det i noga akt och förvar, som honom i händerna antvargas och förtros. Desslikes skall han vara prästerna vid gudstjänsten, skriftermålen och, när det befallles, uti sockenbud samt annan kyrkotjänst vid handen; men ingalunda genom någon kyrkoherdens enskilda tjänst besväras, hindras eller avhållas ifrån den plikt honom åligger, med all flit och trohet att driva barnaläran. Han skall ock bära kapitlets, prostens och kyrkoherdens brev till prosten, när de honom tillhandakomma, till nästa klockare och, där sådant försummas, till skadan, som därav timar, svara. I det övriga, vad hans ämbete angår, så rättar han sig efter den förordning, som biskopen och konsistorium honom föreskriva.

11 kap. 8 §. När Herrrens nattvard skall begås, måste kyrkovärden eller klockaren frambära så många oblater och så mycket vin, som behöves, vilket sättas på altaret, förrän instiftelseorden och Fader vår däröver läsas.

24 kap. 11 §. Föräldrarna måste ———; och de, som den omsorgen i församlingen åligger vare sig capellan eller klockare, tillhållas med flit att driva barnaläran och undervisa barnen att läsa i bok.

26 kap. 1 §. (Om kyrkor, deras skrud och egendom) Vid varje domkyrka — — — Men det som dagligen brukas, gives klockaren under händer, vilken jämte sysslomannen årligen, eller så ofta det behöves, skall sig vårda låta, att ingenting må av mal, mögel och vanskötsel fördärvas, så ock därhos tillse, att kalken och patenen alltid hållas väl rena, såväl som allt annat som tarvas och behöves.

Det torde här böra anmärkas, att ledningen av kyrkosången icke nämnes särskilt bland klockarens åligganden. (Jfr 13 kap. 2 § kyrkolagen.)

Jämlikt bestämmelsen i sista punkten av 24 kap. 32 § kyrkolagen ha av domkapitlet utfärdats särskilda stadgor eller förordningar. Beträffande dessa anføres i *betänkande angående klockarinstitutionen*, avgivet av utsedda sakkunniga år 1908, bland annat:

Åtskilliga av dessa, särskilt de för de stift, till vilka de forna danska provinserna höra, äro så föråldrade, att de numera måste anses i det mesta otillämpliga och säkerligen också föga tillämpas. Det förefaller, som om i detta fall den föreställningen gjorts gällande, att det vore bättre att leva efter hävd och sedvänja än efter särskilda påbud. Granskar man de för olika stift gällande förordningar och ordningar, som utfärdats för klockare, torde däri gällande bestämmelser i huvudsak kunna sammanfattas sålunda. Han skall vid en del gudstjänstliga tillfällen och begravingar utföra psalmsång, vårda kyrkan samt enligt pastors och kyrkovärdars bestämmande en del av hennes lösegendom, varvid han har att för pastor anmäla därå uppkommen eller befarad skada; tillse ordningen på kyrkogården; hålla böcker och handlingar i sakristian i god ordning; mottaga, framlämna och tillvarataga legala handlingar, tacksägelse, lysningar och kungörelser; biträda vid anteckning av nattvardsgäster; efter av pastor uppgjord lista utskriwa kungörelser om gudstjänsttider, nattvardsgångar och kollekt; uppbära avgifter för begagnandet av sådana kyrkans tillhörigheter, för vilka särskild taxa är fastställd; övervaka att kyrkovaktare, ringare, dödgravare m. fl. fullgöra sina skyldigheter. Vidare skall han tillse, att skrivmaterialier anskaffas och äro tillhands i brukbart skick i sakristian; handhava nycklarna till kyrkan samt öppna och stänga denna, men ej utan pastors medgivande upplåta den för sammankomster; tillse att kyrkans brandredskap äro i brukbart skick; sörja för att ringningen och klämtningen ske på bestämda tider; ställa timklockorna; öva tillsyn över att kyrkans minnesmärken förvaras; under den mörka tiden tillse, att ljus finnas i kyrkan samt behörigen tändas och släckas; biträda kyrkovärd med kollekternas uppsamlande och räknande; uppbära eller låta uppbära kungörelser å predikstolen; sörja för klockaxlarnas smörjning; vädra kyrkans skrudar och kläden samt hålla silver och annan metall, särskilt kärl för dop och nattvardsgång, rena; sörja för att kyrkans linnekläder äro hela och rena; verkställa kallelser till inställelse för pastor eller kyrkoråd; ansvara för kyrkans skurning, avdamning och rengöring, dock mot ersättning för kostnader därvid; vid gudstjänster, husförhör och sockenbud gå pastor till handa samt infinna sig hos honom så ofta han å tjänstens vägnar kallas.

I avseende på sången förekomma i ordningarna skiljaktiga, stundom i detalj gående stadganden. Än föreskrives endast, att klockaren skall leda densamma i kyrka, som saknar orgel, och vid alla utom kyrkan skeende prästerliga förrättningar, vid vilka hans biträde av prästerskapet påkallas, än att, om vid begravingar och andra kyrkliga förrättningar utom kyrka erfordras sång, densamma åligger klockaren, än att han bör icke blott söka bibehålla utan även uppöva sin skicklighet i sång, än slutligen att han skall upptaga

psalmerna efter den tonhöjd och melodi, som från orgeln anges och varom han förut med organisten överenskommit, samt att, om orgel ej finnes, han har att upptaga den psalm, som skall sjungas, i lämplig tonhöjd och sjunga den så, att församlingens sång därav ledes.

Icke sällan är fallet, att klockaren i större församlingar, särskilt i städerna, lämnar en välbehörlig hjälp i pastorsexpeditionen med ofta hopade betungande skrivgöromål och sammanställandet av statistiska uppgifter, så t. ex. mångenstädes i Lunds stift.

Genom en lag av den 14 oktober 1898 är förordnat, att om i någon församling å söndag eller helgdag, då lysning till äktenskap skall ske, prästen varder av sjukdom eller annat hinder urståndsatt att sin tjänst i kyrkan fullgöra och annan behörig person ej kan för gudstjänstens förrättande anlitas, skall lysningen av församlingens klockare verkställas.

Efter det nyssnämnda betänkande år 1908 framlagts uppdrogs åt hovrättsrådet K. J. Ekman att inom ecklesiastikdepartementet biträda vid klockarefrågans fortsatta behandling, särskilt vad anginge de med klockarinstitutionen förenade löneförmåner. Ekman avgav den 7 januari 1915 en promemoria i ämnet. Härefter tillkallades ytterligare sakkunniga, vilka den 19 maj 1915 överlämnade förslag till lag angående kantorer.

Efter nådigt uppdrag utarbetade vidare regeringsrådet G. Thulin en vidlyftig utredning angående klockar-, organist- och kantors-(kyrkosångar-) befattningarna, vilken år 1919 befordrades till trycket (*1919 års klockarutredning*). Denna innehåller, förutom omfattande historiska och statistiska utredningar, en redogörelse för 1915 års förslag och däröver avgivna yttranden ävensom nytt förslag till riktlinjer för lagstiftning i ämnet. Thulin avgav även ett förslag till lag angående kantorer jämte därmed sammanhängande författningsförslag. Sedermera tillkallades ytterligare fyra sakkunniga att under Thulins ordförandeskap biträda med fortsatt utredning rörande klockarinstitutionen. Dessa sakkunniga avlämnade ett den 6 mars 1920 dagtecknat betänkande.

Med skrivelse, nr 13, till *1920 års kyrkomöte* framlade Kungl. Maj:t bland annat ett förslag till lag om kantorer, vilket i allt väsentligt överensstämde med ovanberörda sakkunnigbetänkande av den 6 mars 1920. Samtidigt framlade Kungl. Maj:t i skrivelse, nr 15, ett förslag till lag om bidrag av allmänna medel till avlöning av kantorer, klockare (kyrkofogdar) samt kyrkoskrivare (å pastorsexpeditionerna) för kyrkomötets godkännande i vad förslaget avsåg bidrag från kyrkofonden. I sådant hänseende föreslogs — med någon avvikelse från ett av de sakkunniga framlagt förslag i ämnet — att bidrag från kyrkofonden skulle intill visst belopp utgå för befattningar, vilkas innehavare vore skyldiga att biträda å pastorsexpeditionen, eller sålunda för självständiga kantorsbefattningar, klockar- eller kyrkofogdebefattningar och kyrkoskrivarbefattningar.

Kyrkomötets särskilda utskott nr 3 tillstyrkte i utlåtande nr 1 förslaget till lag om kantorer med några mindre modifikationer. I utlåtande nr 3 avstyrkte samma utskott förslaget till lag om bidrag av allmänna medel till

avlöning av kantorer, klockare (kyrkofogdar) samt kyrkoskrivare, i vad det samma avsåg bidrag från kyrkofonden.

Kyrkomötet godkände utskottsutlåtandena.

Genom proposition, nr 22, föreslog Kungl. Maj:t 1921 års riksdag, såvitt nu är av intresse, att antaga det av kyrkomötet godkända förslaget till lag om kantorer.

I sitt i anledning av propositionen avgivna utlåtande, nr 25, hemställde första lagutskottet, att det framlagda lagförslaget icke måtte av riksdagen bifallas. Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets hemställan.

Angående tillsättning av organist och klockare innehåller 1686 års kyrkolag följande bestämmelser:

24 kap. 30 §. Organisten väljes av kyrkoherden och församlingen, som honom lönar allt som de däröver kunna förenas — — —.

24 kap. 31 §. Klockaren skall i lika måtto av kyrkoherden och församlingen väljas, men icke utan löftesmän antagas. — — —

I lagen den 6 juni 1930 om församlingsstyrelse stadgas, att varje territoriell församling äger att själv, efter vad i denna lag närmare bestämmes, vårda sina gemensamma kyrkliga angelägenheter samt folk- och fortsättningsskoleväsendet i församlingen, såvitt icke handhavandet därav enligt gällande författningar tillkommer annan (1 §). Med kyrkliga angelägenheter avses i denna lag bland annat frågor om tillsättande och avskedande av organister, kyrkosångare, klockare och andra kyrkobetjante samt prästerskapets och kyrkobetjantes löneförmåner (2 § b. och c.). Finnas kyrkofullmäktige, inskränkes kyrkostämmans befattning till vissa ärenden, däribland tillsättande av lärarbefattning, med vilken är förenad organist- eller klockarsyssla eller båda dessa sysslor eller kyrkosångarbefattning, så ock tillsättande i annat fall av organist-, kyrkosångar- eller klockarbefattning (5 § f.).

En del särskilda bestämmelser rörande tillsättning av organist- och klockarbefattningar ha meddelats genom en lag den 6 april 1894. I denna lag stadgas: Förslag till organist- eller klockarbefattning eller till båda dessa befattningar, om de äro förenade, skall upprättas av församlingens kyrkoråd. Där organist- eller klockarbefattning eller båda dessa befattningar enligt fattat beslut skola vara med folkskollärarytjänst förenade, skall förslag till de förenade tjänsterna upprättas av församlingens kyrkoråd och skolråd såsom ett gemensamt kyrko- och skolråd. Besvär över förslag må ej anföras, innan val ägt rum och blivit behörigen kungjort. I fråga om tid och ordning för sådana besvär anförande skall gälla vad beträffande klagan över kyrkostämmas beslut är föreskrivet. Val mellan de å förslag uppförda förrättas å kyrkostämman, och skola rösterna därvid beräknas enligt de grunder, som för röst rätt vid kyrkostämman i allmänhet äro bestämda.

I nyssnämnda lag har åt Kungl. Maj:t lämnats bemyndigande att meddela närmare bestämmelser, huru förfaras skall vid tillsättning av organist- eller klockarbefattning eller båda dessa befattningar, då endera eller båda skola vara med folkskollärarytjänst förenade. Kungl. Maj:t har i administrativ väg

den 4 maj 1894 utfärdad en stadga i ämnet, vari intagits närmare bestämmelser om kungörandet av ledighet, ansökningstid, prov, regler för förslag etc.

Examina för anställning såsom kyrkomusiker äro: Högre organistexamen, högre kantorsexamen samt organist- och kantorsexamen. Högre organistexamen och högre kantorsexamen avläggas vid musikhögskolan. Organist- och kantorsexamen avlägges inför person, vilken av musikaliska akademien förordnats att förrätta sådan examen. Omförmälda examina innefatta prövning i följande ämnen, nämligen

högre organistexamen: orgel, piano, harmonilära, orgelns stämning och skötsel samt liturgik,

högre kantorsexamen: sång, piano, harmonilära, liturgik och kördirigering, samt

organist- och kantorsexamen: orgel, sång, piano, harmonilära samt orgelns stämning och skötsel.

(Kung. den 22 nov. 1940, nr 961, ang. examina, som få avläggas vid musikhögskolan eller inför särskild av musikaliska akademien förordnad examinator)

Angående villkor för behörighet till organist- och kantorsbefattningar meddelas bestämmelser i en kungörelse den 22 november 1940. Sökande till organist- eller kantorsbefattning i stad med mera än 3,000 invånare eller i landsförsamling med mera än 5,000 invånare skall vid ansökningen foga betyg som utvisar att han avlagt, där ansökningen avser organistbefattning, högre organistexamen, och där fråga är om kantorsbefattning, högre kantorsexamen. Vid ansökning till förenad organist- och kantorsbefattning i sådan stad eller landsförsamling, som nyss är nämnd, skall fogas betyg som utvisar att sökanden antingen avlagt såväl högre organistexamen som högre kantorsexamen eller ock avlagt endera av dessa examina samt vid musikhögskolan (musikkonservatoriet) undergått godkänd efterprövning i orgel, orgelns stämning och skötsel, sång och kördirigering, i den mån sådant ämne ej ingått i hans examen (§ 1). Sökande till annan organistbefattning än i § 1 avses har att vid ansökningen foga betyg över avlagd högre organistexamen eller organist- och kantorsexamen. Ansökning till annan kantorsbefattning än i § 1 sägs skall åtföljas av betyg om avlagd högre kantorsexamen eller organist- och kantorsexamen (§ 2). Skulle med hänsyn till församlings ekonomiska förhållanden eller andra särskilda omständigheter domkapitlet finna, att betyg över avlagd högre organistexamen eller organist- och kantorsexamen icke skäligen kan göras till villkor för behörighet till organistbefattning som i § 2 avses, äger domkapitlet, efter inhämtande av musikaliska akademiens yttrande, bestämma att såsom behörighetsvillkor för denna befattning skall godkännas intyg av den som äger förrätta organist- och kantorsexamen, eller av musiklärare vid folkskolelärareseminarium angående nöjaktig färdighet i spelning av koraler, koralpreludier och musik till svenska mässan samt nöjaktig kännedom om svenska kyrkans gudstjänstordning. Finner sig domkapitlet ej böra följa akademiens yttrande, skall

frågan av domkapitlet underställas Kungl. Maj:ts prövning (§ 3). Uppdrag att med orgel eller harmonium beledsaga sången vid gudstjänst må ej annorledes än tillfälligtvis lämnas person, vilken ej har den kompetens, som gäller för behörighet till organistbefattning i församlingen (§ 4).

Enligt kungl. kungörelse den 8 mars 1861 må vederbörande till förestående av organistbefattning, där denna ej är med klockarsyssla förenad, antaga kvinna, vilken fullgjort vad författningarna för kompetens till sådan befattning i övrigt stadga.

Rörande avlöning till klockare finnas stadganden i förordningen den 2 november 1883 angående allmänt ordnande av klockarnas löneinkomster, vilken förordning utfärdats i överensstämmelse med riksdagens i ämnet avgivna förslag, som av kyrkomötet biträtts. I § 1 av förordningen lämnas föreskrifter om löneroglering för varje församling. Den klockaren tillkommande lönen bör därvid, enligt § 2, bestämmas i skäligt förhållande till omfattningen av hans tjänstegöromål samt beräknas så, att alla offer och avgifter för särskilda förrättningar upphöra. Enligt § 5 skall den till klockare i penningar utgående lönen sammanskjutas av församlingen efter de grunder, som för kommunalutskylders utgörande i allmänhet äro stadgade.

Beträffande organists avlöningsförmåner föreskrives i en lag den 16 oktober 1908, att lönen skall av församlingen sammanskjutas efter de grunder, som gälla för kommunalutskylders utgörande i allmänhet.

För det fall att folkskollärartjänst är förenad med organist- eller klockarsyssla eller båda dessa sysslor, givas i § 27 folkskolestadgan särskilda bestämmelser om fastställandet av lörens belopp.

Den 9 december 1938 utfärdades en lag angående särskilda grunder för klockar- och organistlöns bestämmande samt om disposition av till klockar- och organisttjänst hörande avlöningstillgångar. Denna lag syftar till en avveckling av jordavlöningsystemet vid landets klockar- och organisttjänster. Utgångspunkten för den i sådant syfte företagna regleringen har varit, att avlöandet av klockare och organister alltjämt skulle förbli en kyrkligt-kommunal angelägenhet. Lagen utgår från det i avseende å klockaravlöningsbesväret gällande rättsläget, att klockardistriktet äger att, åtminstone i första hand, fritt bestämma den kontanta avlöningen vid klockar- och organisttjänst och att sådant distrikt också har att självt utgöra de erforderliga medlen för denna avlöning utan att några centrala bidrag därtill utgå. I lagen stadgas bland annat: För varje klockar- och organisttjänst, vartill rätteligen hör lönefastighet eller lönefond, som i lagen sägs, eller varmed är förenad viss åt klockaren eller organisten annorstädes än i lönefastighet upplåten bostadslägenhet, har klockardistriktet att företaga reglering av klockarens och organistens löneförmåner till överensstämmelse med vad i lagen stadgas (1 §). Vid löneroglering enligt lagen skall klockarens lön sättas att helt utgå i penningar. Årligt lönebelopp, som därvid bestämmas, må ej, med mindre domkapitlet så medgiver, understiga sammanlagd boställsränta, som vid ti-

den för löneregleringen belöper å för tjänsten gällande boställskapital (3 §). Det åligger varje klockardistrikt att, om förhållandena så kräva, vid lönereglering enligt förevarande lag eller, där sådan lönereglering icke ifrågakommer, vid anställande av ny klockare, åt klockaren såsom tjänstebostad anvisa särskild, efter ortens bruk ändamålsenlig lägenhet. För åt klockaren anvisad tjänstebostad skall denne erlægga årlig ersättning med skäligt, av klockardistriktet bestämt belopp (4 §). I fråga om organists avlöning m. m. skall i tillämpliga delar gälla vad som i lagen stadgats beträffande klockares avlöning m. m. (10 §).

Enligt lagen den 30 augusti 1932 om kyrkofond skall till kyrkofonden ingå bland annat inkomst av tidigare till klockar- eller organisttjänst hörande lönefastighet, beträffande vilken Konungen jämlikt nyssnämnda 1938 års lag förordnat, att densamma skall bibehållas såsom publik arrendegård, (klockarhemman). Av kyrkofonden skola gäldas bland annat belopp, som jämlikt nyssnämnda lag skall utgå till avlöning vid klockar- eller organisttjänst, vartill klockarhemman hört (3 § 2. och 6 §).

Till sitt innehåll överensstämma motionerna i huvudsak med en den 19 oktober 1939 till ecklesiastikdepartementet ingiven framställning till Konungen från Sveriges allmänna organist- och kantorsförening angående instruktion och lönebestämmelser för kyrkomusiker. I beslut den 1 augusti 1940 har Kungl. Maj:t funnit framställningen, liksom åtskilliga andra ärenden rörande klockarfrågan, vara av beskaffenhet att icke kunna för närvarande föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

De båda förevarande motionerna gälla ej enbart bestämmelserna om tillsättning och avlöning av kyrkomusiker utan även omfattningen av de åligganden som dessa befattningshavare skola ha. Motionärernas framställning aktualiserar således hela det komplex av spörsmål som brukar sammanfattas under beteckningen klockarfrågan. Ända sedan 1900-talets början har denna fråga tid efter annan varit föremål för statsmakternas prövning och ett omfattande utredningsarbete har nedlagts å densamma. Vissa partiella reformer ha också genomförts; den viktigaste av dessa är den år 1938 beslutade avvecklingen av naturaavlönningssystemet i fråga om klockarna. I stort sett är dock klockarfrågan alltjämt olöst.

De författningsbestämmelser som hänföra sig till befattningshavarnas åligganden äro i hög grad föråldrade och även i stor utsträckning satta ur tillämpning. Följden härav har blivit att, på sätt närmare belysts genom den i motionerna åberopade utredningen, stor ojämnhet råder. Det är klart att detta förhållande är till olägenhet för kyrkomusikerna liksom för kyrkan och gudstjänsten. En ny reglering på detta område försvåras därav att de grundläggande bestämmelserna äro av kyrkolags natur. Därtill kommer att frågan om befattningshavarnas åligganden icke torde kunna lösas självständigt utan endast i samband med en lönereglering.

Det är beträffande sistnämnda spörsmål, lönens storlek samt sättet för

dess bestämmande och bestridande, som de största svårigheterna yppat sig. Dessa svårigheter torde dock i viss mån ha undanröjts genom upphävandet av boställsinstitutionen beträffande klockarna. Att ytterligare reformer på detta område äro påkallade torde icke kunna bestridas. Inför de ständigt återkommande framställningarna till statsmakterna synas dessa i längden icke kunna underlåta att upptaga organisations- och löneproblemen till förnyad prövning. Det är helt naturligt att den nu rådande krissituationen aktualiserat reformkraven. Å andra sidan kan krisen lägga hinder i vägen för en lösning som skulle medföra ökade bördor för staten eller kommunerna. Utskottet, som icke tagit ställning till de i motionerna intagna förslagen till tjänsteinstruktion och löne reglering, finner goda skäl tala för att den av motionärerna förordade utredningen bör komma till stånd så snart omständigheterna medgiva det, men anser dock att riksdagen med hänsyn till tidsläget bör avstå från att nu taga ett initiativ i denna riktning. På grund härav får utskottet hemställa,

att förevarande motioner, I: 111 och II: 204, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 27 mars 1941.

På första lagutskottets vägnar:

K. SCHLYTER.

Vid detta ärendes behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Schlyter*, *Gärde*, *Wagnsson*, *Karl Emil Johanson*, *Brandting**, *Eskhult**, *Ahlkvist* och *Ekströmer*; samt

från andra kammaren: herrar *Lindqvist* i Halmstad, *Hedlund* i Östersund, *Ryberg* och *Lindberg* i Stockholm*, fru *Ruth Gustafson*, herrar *Landgren* och *Hansson* i Vännäsby samt fröken *Öberg**.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.